

อธิบายว่าด้วยหอพระสมุดวชิรญาณ

แล

พิพิธภัณฑ์สถานสำหรับพระนคร

ราชบัณฑิตยสถานพิมพ์ถวายพระภิกษุสามเณร

ซึ่งมาเยี่ยมหอพระสมุด ๑ แลพิพิธภัณฑ์สถาน

เมื่อเข้าพรรษา พุศ. ๒๔๗๐

พิมพ์ที่โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร

อธิบายว่าด้วยหอพระสมุดวชิรญาณ

แล

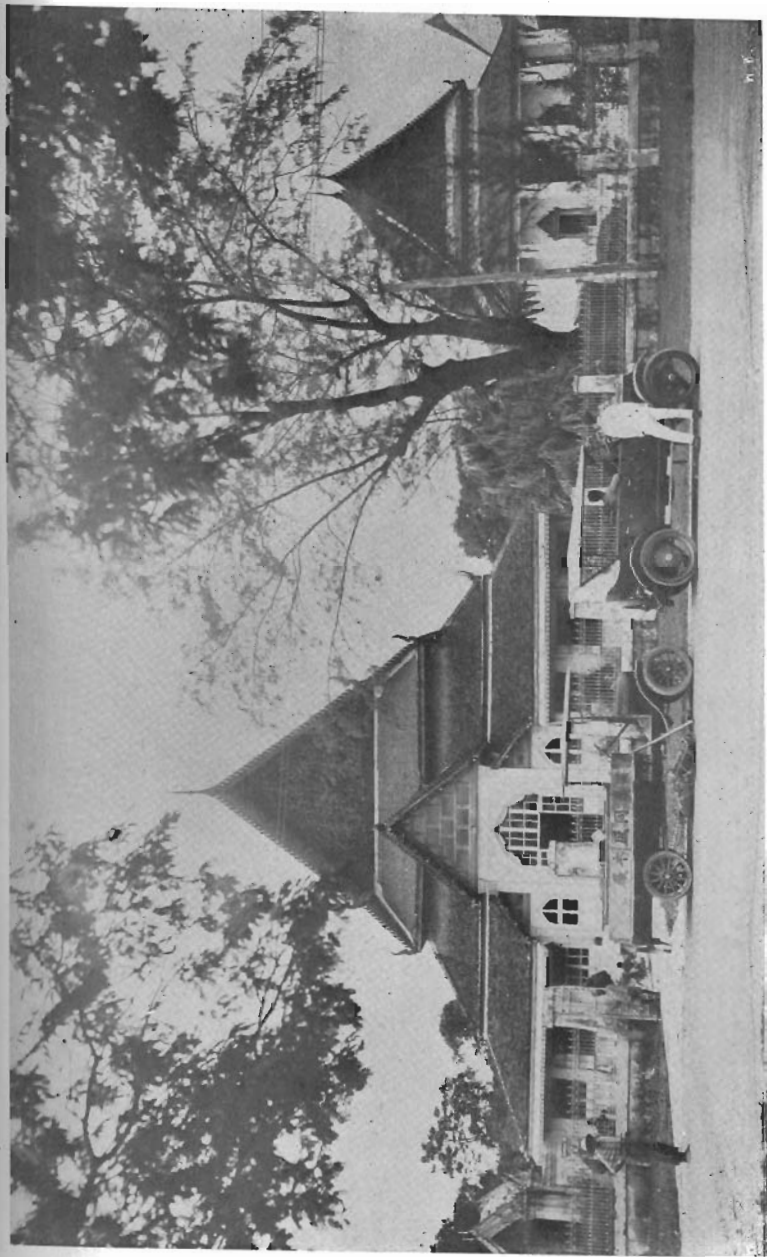
พิพิธภัณฑ์สถานสำหรับพระนคร

ราชบัณฑิตยสภาพิมพ์ถวายพระภิกษุสามเณร

ซึ่งมาเยี่ยมหอพระสมุด ฯ แลพิพิธภัณฑ์สถาน

เมื่อเข้าพรรษา พ.ศ. ๒๔๗๐

พิมพ์ที่โรงพิมพ์ ไสภณพิพรรฒธนากร

พระราชวังบวรสถานมงคล
ซึ่งจัดเป็นหอพระสมุดวชิรญาณเสนาบดีมหาดไทย
ใน พ. ศ. ๒๔๖๕

คำนำ

แต่ก่อนมาเมื่อถึงเทศกาลเข้าพรรษาได้เคยเปิดหอพระสมุดสำหรับพระนคร ซึ่งยังตั้งอยู่แห่งเดียวที่ตึกหน้าวัดมหาธาตุ สำหรับพระภิกษุสามเณรได้มาชมเป็นการพิเศษละ ๒ วัน มีพระภิกษุสามเณรเคยมาชมหลาย ๆ พัน

ถึงปีนี้ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดตั้งพิพิธภัณฑสถานสำหรับพระนครขึ้น แลย้ายหอพระสมุดวชิรญาณมาตั้งในบริเวณพระราชวังบวรฯ เดิมด้วยกันกับพิพิธภัณฑสถานสำหรับพระนคร จึงได้เปลี่ยนที่มาเปิดพิพิธภัณฑสถานสำหรับพระนคร กับทั้งหอพระสมุดวชิรญาณซึ่งย้ายมาอยู่ที่ใหม่ ให้พระภิกษุสามเณรได้มาชมตามวันกำหนดเดิม ส่วนหนังสือซึ่งหอพระสมุดเคยพิมพ์เป็นของชำร่วยแก่พระภิกษุสามเณรมาชมเล่มนั้น ในปีนี้ให้พิมพ์หนังสืออธิบายว่าด้วยหอพระสมุดวชิรญาณแลพิพิธภัณฑสถานฯ ที่จัดใหม่เป็นของชำร่วยหวังใจว่าท่านผู้ได้รับไปจะยินดีอนุโมทนา ในกระแสพระราชดำริห์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

อีกประการหนึ่งถ้ามีโอกาศที่จะช่วยอุปการะแก่หอพระสมุดฯ แลพิพิธภัณฑสถานฯ ได้ประการใด ดังเช่นให้หนังสือซึ่งเป็นของเก่าของแปลกก็ดี หรือมีวัตถุอันใดเป็นของดีงามแลเป็นของโบราณ อันต้องอย่างควรเก็บรักษาไว้ในพิพิธภัณฑสถานสำหรับพระนคร ให้มหาชนชม จะมีแก่ใจส่งของนั้น ๆ มาช่วยอุปการะสืบไป

๑๓ ๒๖ ๒๔๗๖

นายกรัฐมนตรี

วันที่ ๒๕ มิถุนายน พระพุทธศักราช ๒๔๗๐

อธิบายว่าด้วยหอพระสมุทวชิรญาณ

แล

พิพิธภัณฑสถานสำหรับพระนคร

ว่าด้วยการตั้งพิพิธภัณฑสถาน

การจัดตั้งพิพิธภัณฑสถาน คือรวบรวมสิ่งของต่างๆ ที่พึงชม
จัดรวบรวมไว้ ให้คนดูในสถานที่อันเดียวกัน ดูเหมือนในประเทศสยามนี้
พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ ทรงพระราชดำริห์จัดตั้งขึ้น
ก่อน ด้วยปรากฏว่าทรงสร้างพระที่นั่งองค์หนึ่งสำหรับเสด็จประทับ
เป็นที่ระโหฐาน แลจัดตั้งของต่างๆ ที่ทรงกล่าวมา ที่ริมพระที่นั่งอมรินท
รวินิจฉัยทางท้ายคานวณออก (ตรงที่สร้างพระที่นั่งจักรทิพโยภาสเดี๋ยวนี้)
ชื่อว่า “พระที่นั่งราชฤถ์” เมื่อเซอร์ยอนเขาวริงอัศวราชทูตอังกฤษ
เข้ามาทำหนังสือสัญญาทางพระราชไมตรีในปีเถาะ พ.ศ. ๒๓๘๘ ได้
โปรดฯ ให้เฝ้าโปรดเวทที่พระที่นั่งราชฤถ์นั้น ต่อมาเมื่อทรงสร้างพระ
ที่นั่งอนันตสมาคมขึ้นข้างหลังพระที่นั่งสุทไธสวรรย์เป็นที่เสด็จประทับ ก็ทรง
สร้างพระที่นั่งขึ้นอีกองค์หนึ่ง ชื่อว่าพระที่นั่งประพาสพิพิธภัณฑ (อยู่
ตรงที่สร้างพระที่นั่งศิลาแลงมหาปราสาทเดี๋ยวนี้) เป็นที่จัดตั้งของ
ต่างๆ เช่นเดี๋ยวก่อน แลใหญ่กว่าพระที่นั่งราชฤถ์ แต่พิพิธภัณฑ
สถานสำหรับพระนครนั้น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
โปรดฯ ให้เริ่มจัดตั้งขึ้นณหอทองคอกเตี้ย (คือหอสหทัยสมาคมขนาบข้าง)
เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๑๗ เรียกว่า “มิวเซียม” พิพิธภัณฑสถานตั้งอยู่

๒๕๓
ทนนสืบมา ๓๓ ปี จนเมื่อกรมพระราชวังบวรวิชัยชาญทิวงคตแล้ว

ประกาศเลิกตำแหน่งกรมพระราชวังบวรสถานมงคล ที่พระราชวังบวร ฯ

ว่างอยู่ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงโปรด

ให้ย้ายพิพิธภัณฑสถานมาตั้งในพระที่นั่งพระราชวังบวร ฯ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๐

อาครัยพระที่นั่งแต่ก่อนข้างหน้าวังจักตั้งพิพิธภัณฑสถาน คือพระที่นั่ง

คิวโมกษพิมานหลัง ๑ พระที่นั่งพุทไธสวรรย์หลัง ๑ แลพระที่นั่งอิศรา

วินิจฉัยหลัง ๑ ตลอดเวลา ๓๔ ปี จนถึงรัชกาลปัจจุบันนี้ พระบาท

สมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระราชประสงค์จะทรงบำรุงพิพิธภัณฑ

สถานให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้นของประเทศสยาม จึงโปรด ฯ ให้รวมการ

พิพิธภัณฑสถานเข้ากับหอพระสมุดสำหรับพระนคร แลทรงสถาปนา

กรรมการหอพระสมุดขึ้นเป็นราชบัณฑิตยสภาใน พ.ศ. ๒๔๖๔ แล

พระราชทานที่พระราชมณเฑียรสถานตลอดทั้งบริเวณพระราชวังบวร ฯ ให้

จัดเป็นพิพิธภัณฑสถานแลหอพระสมุดสำหรับพระนคร

ว่าด้วยพระราชวังบวร ฯ

พระราชวังบวรสถานมงคลที่ตั้งหอพระสมุดวชิรญาณแลพิพิธภัณฑ

สถานอยู่ยั้งยืน เป็นของสมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาท ทรง

สร้างพร้อมทั้งกรรรัตนโกสินทร เมื่อ พ.ศ. ๒๓๒๕ เติมนิเวศน์วังกว้าง

ใหญ่กว่าเดิมนานมาก เมื่อเลิกตำแหน่งกรมพระราชวังบวร ฯ แล้ว

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรด ฯ ให้ตัดที่บริเวณวัง

ไปใช้ราชการอื่น คือ กำนันตัวนอกหรือข้อมกำแพงบริเวณวังชั้นนอก

ทำทองสนามหลวงแลถนนหน้าพระธาตุ (รอยแนวข้อมกำแพงยังพอ
 สืบเกตุเห็นได้ในทองสนามหลวง) คำนไต้แบ่งที่ไปตั้งคลังแสง (ซึ่ง
 มีกำแพงใบเสมายู่เป็นสำคัญ) คำนควนคักแบ่งที่คองหลวงวังลงไป
 จนริมแม่น้ำสร้างโรงทหาร คำนเห็นอรรธกำแพงวังทำสนามแลปลูก
 คักสามหลัง ซึ่งเดิมเป็นสำนักการกระทรวงธรรมการ แลปราย
 ที่ไปทางวัดขวรสถานสุทธาวาสครั้งทำเป็นพระเมรุพิมาน เคียงวนอยู่
 ในกระทรวงยุติธรรม คงเป็นวังอยู่แต่บริเวณพระราชมณเฑียรสถาน
 ครั้นถึงรัชกาลที่ ๖ เจ้านายฝ่ายในพระราชวังขวรฯ เหลืออยู่น้อย
 พระองค์ จึงโปรดฯ ให้ย้ายไปประทับในพระบรมมหาราชวัง พระ
 ราชทานที่พระวิมานแลพระราชมณเฑียรคองในให้เป็นโรงทหาร แลให้
 ย้ายโรงราชรถมาสร้างขึ้นข้างหน้า ครั้นถึงรัชกาลปัจจุบันนี้ โปรดฯ
 ให้ย้ายทหารไปอยู่ที่วังจันทร์ แลพระราชทานที่คองพระราชมณเฑียร
 สถานทั้งบริเวณให้จัดตั้งหอพระสมุดวชิรญาณแลพิพิธภัณฑ์สถาน

พระที่นั่งศิวิไลภูมิมาน

พระที่นั่งศิวิไลภูมิมานที่จัดเป็นหอพระสมุดวชิรญาณบัดนี้ เรียก
 กันแต่ก่อนอีกนามหนึ่งว่า “พระที่นั่งทรงปืน” ตามชื่อท้องพระโรงครั้ง
 กรุงศรีอยุธยา สมเด็จพระบรมราชเจ้ามหาสุรสิงหนาท ทรงสร้าง
 พร้อมกับพระราชวังขวรฯ เดิมเป็นท้องพระโรง แลไต้เป็นที่ประดิษฐาน
 พระศพลสมเด็จพระบรมราชเจ้าพระองค์นั้น ตั้งแต่รัชกาลที่ ๒ มา

เป็นแต่ทำการพระราชพิธีพิเศษต่าง ๆ แลสมเด็จพระบรมราชาเจ้า
มหาศักราชพลเสพย์ ทรงปฏิสังขรณ์ใหม่อีกครั้งหนึ่ง เสด็จเป็นพระ
ที่นั่งโถง พึ่งมาทำฝาเมื่อแก่ ไซ้ใช้เป็นพิพิธภัณฑสถานใน พ.ศ. ๒๔๓๐

หอพระสมุทรคีรีญาณ

หอพระสมุทรคีรีญาณนั้น เสด็จพระราชโอรสธิดาในพระบาทสมเด็จพระ
จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พร้อมพระหฤทัยกันตั้งขึ้นเฉลิมพระเกียรติยศ
สมเด็จพระบรมชนกนาถ เมื่อขอมเม พ.ศ. ๒๔๒๖ แต่แรกอาศรัยตั้งที่
ห้องชั้นต่ำขกระสันพระที่นั่งจักรีมหาปราสาททางตะวันตก แล้วมาตั้ง
ที่ตึกที่มคทายตรงหน้าพระที่นั่งจักรี เมื่อขอมเม พ.ศ. ๒๔๓๐ แล้วย้ายออก
มาตั้งที่ตึกอันเป็นหอสหทัยสมาคมขึ้น เมื่อขอมเม พ.ศ. ๒๔๓๔
หอพระสมุทรคีรีญาณเป็นหอสมุทของสโมสรสมาชิกลอยอยู่กลางน้ำที่กล่าว
มา รวมเวลา ๒๓ ปี

ครั้นถึงขอมเม พ.ศ. ๒๔๔๗ ในขอมเมถึงรัชสมัยนั้น นับแต่
พระบรมราชาสมภพแห่งพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมาครบ
๑๐๐ ปี พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระราชประสงค์
จะทรงสถาปนาอนุสาวรีย์เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระบรมชนกนาถ ให้เป็น
ของถาวรสักอย่างหนึ่ง ทรงพระราชดำริว่า ในประเทศสยาม
นี้ยังไม่มีหอสมุทสำหรับพระนคร จึงทรงชักชวนพระราชภาคาแล
ภคินีให้ทรงอุทิศถวายหอพระสมุทรคีรีญาณเป็นหอพระสมุทสำหรับพระ
นคร อยู่ในความบำรุงรักษาของรัฐบาลต่อไป ทุกพระองค์ก็ทรง

พระดำริให้เห็นชอบด้วยพระราชบริหาร จึงโปรด ฯ ให้รวมหอพระสมุด
 ขีรวินญาณกับหอสมุดมณฑลวิจิตรธรรม แลหอสมุดพุทธศาสนสังคหกิจทั้ง
 เป็นหอพระสมุดสำหรับพระนคร โดยประกาศพระบรมราชโองการ
 เมื่อวันที่ ๑๒ ตุลาคม บรมเสง พ.ศ. ๒๔๔๘ แลทรงพระกรุณาโปรด ฯ
 ให้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จเสด็จดำรงพระยศ
 เป็นสมเด็จพระยพราช ทรงดำรงตำแหน่งเป็นสภานายกเป็นต้นมา

ถึงรัชกาลที่ ๖ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรด ฯ
 ให้ซ่อมแซมตึก “ถาวรวัตถุ” ซึ่งสร้างค้างอยู่ทั่วทิศมหาธาตุให้สำเร็จ
 แล้ว พระราชทานให้ใช้เป็นหอพระสมุดสำหรับพระนคร ได้เสด็จ
 พระราชดำเนินไปเปิดเมื่อวันที่ ๖ มกราคม เนื่องในพระราชพิธีเฉลิม
 พระชนมพรรษา บรมโรง พ.ศ. ๒๔๕๘

ครั้นถึงรัชกาลปัจจุบันนี้ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว
 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานหนังสือในห้องพระสมุดส่วน
 พระองค์ของสมเด็จพระบรมเชษฐาธิราช พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า
 เจ้าอยู่หัว ให้เป็นมรดกแก่หอพระสมุดสำหรับพระนคร แลได้เสด็จ
 ไปทอดพระเนตรถึงหอพระสมุด ฯ ทรงพระราชดำริว่าตึกที่หน้า
 วัดมหาธาตุนี้ แม้แต่เก็บหนังสือของหอพระสมุดขีรวินญาณก็ยังไม่
 ยึดเพียงพอแล้ว จะรวมสมุดพระราชทานใหม่เข้าไว้ด้วยกันกับหนังสือ
 เกิม ที่หาพอไม่ จึงโปรด ฯ ให้จัดหอพระสมุดสำหรับพระนครแยก
 ออกเป็น ๒ หอ หอหนึ่งให้คงเรียกว่า “หอพระสมุดขีรวินญาณ”

สำหรับเก็บหนังสือแลจดหมายเหตุของเก่า อันเป็นหนังสือเขียนแล
 งานเป็นพื้น สำหรับราชบัณฑิตแลนักเรียนผู้แสวงหาความรู้จะ
 สอยสวน แลให้เป็นสถานที่จัดการพิมพ์หนังสือของหอพระสมุดฯ ด้วย
 อีกหอหนึ่งให้เรียกว่า “หอพระสมุดวชิรราช” เป็นที่เก็บรักษาหนังสือ
 ฉบับพิมพ์ทั้งภาษาไทยแลภาษาต่างประเทศ กับทั้งรูปฉายาลักษณ์แล
 หนังสือพิมพ์ข่าวต่าง ๆ สำหรับมหาชนจะได้ไปมาอ่านได้ตามประสงค์
 หอพระสมุดวชิรราชให้จัดตั้งณคึกหน้าวัดมหาธาตุ ส่วนหอพระสมุด
 วชิรญาณนั้น เพราะหนังสือเก็บรักษาไว้ในตู้ลายทองของโบราณ
 เป็นพื้น แลมีศิลาจารึกของโบราณอยู่มากด้วยอีกอย่างหนึ่ง ถ้าจัด
 ตั้งในที่กั้นแยกโบราณย่อมจะสมกัน จึงโปรดฯ ให้ย้ายหอพระสมุด
 วชิรญาณมาตั้งอยู่ณพระที่นั่งศิวโมกขวิมานด้วยประการฉะนี้

หอพระสมุดวชิรญาณก็ค้ำ พิพิธภัณฑสถานก็ค้ำ ในชั้นนี้พึงย้าย
 แลขยายการที่จัดออกไปใหม่ยังไม่บริบูรณ์ ในหนังสือจะพรรณนาว่า
 ด้วยสิ่งของซึ่งควรคควรรวมรายสิ่งไปให้ถ้วนถี่ยังไม่สามารถจะทำได้
 เพราะฉะนั้นจะกล่าวถึงแต่สิ่งสำคัญแลอธิบายพอเป็นเลาความ

สิ่งสำคัญในหอพระสมุดวชิรญาณ

๑. พระบรมรูปเท้าพระองค์ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
 เขียนสีน้ำมัน ประดิษฐานอยู่ในประธานด้านขวานตก เป็นของ
 พระราชโอรสธิดาทรงสร้างแต่เมื่อตั้งหอพระสมุดวชิรญาณ

๒. ไ้ระศิลากระดานชนวน ที่ตั้งอยู่หน้าพระบรมรูปนั้น เป็น
ของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว สำหรับทรงคำนวณเลข
เคมีตั้งอยู่ในพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัว พระราชทานมาไว้ ในหอพระสมุด ฯ

ของทั้ง ๒ สิ่งนี้กล่าวมาเป็นของประจำอยู่ในหอพระสมุดวชิรญาณ
สืบมาแต่แรกตั้ง นับเวลาจนบัดนี้ได้ ๔๒ ปี

๓. ตู้ลายทอง ของโบราณ ที่ใช้ใส่หนังสือในหอพระสมุด
วชิรญาณ เป็นฝีมือสร้างแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา มีมาก สร้างใน
สมัยกรุงธนบุรีก็มี ที่สร้างในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์เพียงในรัชกาล
ที่ ๔ ถ้าว่าโดยอายุ มีตั้งแต่ ๒๕๐ ปีลงมาถึง ๖๐ ปีเศษ ตู้เหล่านี้
เดิมสร้างสำหรับใส่คัมภีร์พระไตรปิฎก มีแยกย้ายอยู่ตามวัดทั้งใน
กรุง ฯ แลหัวเมือง เมื่อแรกตั้งหอพระสมุดสำหรับพระนคร ต้องการ
ตู้ใส่หนังสือซึ่งได้เพิ่มเติมมาก กรมการปรึกษากันเห็นว่าตู้ลายทอง
ของโบราณซึ่งมีอยู่ตามพระอาราม มีหนังสือเก็บอยู่ก็มี วางเปล่า
อยู่ก็มาก มักชำรุดและเป็นอันตรายไปเสีย ตู้ชนิดนี้เป็นของสร้าง
โดยฝีมืออันประณีต และมีแต่ในประเทศสยามประเทศเดียว สมควร
จะรักษาไว้ให้อยู่ถาวร จึงไปขอตู้โบราณที่วางอยู่ตามพระอารามมา
ใช้ใส่หนังสือในหอพระสมุด ฯ ครั้นพระสงฆ์มาชมหอพระสมุด ฯ
เห็นว่าคาน้ำตั้งรักษาตู้ไว้งดงาม ก็พากันนิยมยินดีขออนุญาตถวาย
ตู้โบราณแก่หอพระสมุด ฯ มากขึ้นโดยลำดับมา เห็นจะกล่าวได้ว่าตู้
โบราณอย่างนี้ก็เป็นฝีมืออย่างเอกแลเก่าที่สุด เกือบมาอยู่ในหอ

๘

พระสมุทฯ แพบทงนน^{๕๕} ถ้าชอบชมฝีมือแลแบบอย่างช่างเขียนไทย
แต่โบราณ ก็อาจได้พบทุกใบ

๔. หีบโบราณสำหรับใส่พระไตรปิฎก เกิมก็อยู่ตามพระอาราม
อย่างเคียวกัณฑ์ที่กล่าวมาแล้ว เป็นของสร้างในสมัยกรุงศรีอยุธยา
แพบทงนน เลือกรมารักษาไว้ในหอพระสมุทฯ แต่ที่ลวกลายงาม

๕. ศิลปารึกของโบราณ เก็บรวบรวมมาแต่ที่ต่าง ๆ ในประเทศ
สยามนี้ ที่จักตั้งไว้ทางเฉลียงคานเหนือลัวันจารึกภาษาไทยแต่สมัย
พระมหากษัตริย์ราชวงศ์พระร่วงกรุงสุโขทัย มีพระเจ้ารามคำแหง
มหาราชเป็นต้น ตลอดจนมาจนในสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี
ศิลปารึกซึ่งเรียบเรียงตั้งไว้ทางเฉลียงคานได้ เป็นจารึกภาษามอญบ้าง
ภาษาล้านช้าง ภาษาดังตลกฤๅตบ้าง อันเป็นของสร้างไว้แต่ครั้งลาว แล
ครั้งเมื่อพวกขอมเป็นใหญ่อยู่ในประเทศสยามนี้ ตลอดจนมาจนสมัย
กรุงสุโขทัยเป็นราชธานี ศิลปารึก ๒ แถวที่ตั้งอยู่ในประธานชั้นบนเป็น
ของที่รวบรวมลงมาจากเมืองพะเยาแลเมืองเชียงว้าย คราวเสด็จพระ
ราชดำเนินเรียบมณฑลฝ่ายเหนือเมื่อพ.ศ. ๒๔๖๘ เป็นจารึกภาษาไทย
ครั้งกรุงสุโขทัยเป็นราชธานีทั้งนั้น

๖. ตัวอย่างลวดลายอย่างต่าง ๆ ซึ่งได้กรอกระจากทำลัับแล
ทั้งไว้ ลัวันเป็นของโบราณซึ่งแบบอย่างลวดลายเล็ก ๆ งามไปเสียแล้ว
เหลืออยู่แต่ที่เป็นผ้าห่อคัมภีร์พระไตรปิฎกของโบราณ . หอพระสมุทฯ
ได้มา จึงเลือกออกทำเป็นลัับแลไว้เพื่อจะให้เห็นตัวอย่างลวดลายของ
โบราณ

พิพิธภัณฑสถาน

พระที่นั่งพุทไธสวรรย์

พระที่นั่งองค์นี้ สมเด็จพระบรมราชเจ้ามหาสุรสิงหนาท ทรงสร้างเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปสำคัญ เมื่อราวประมาณ พ.ศ. ๒๓๓๘ เมื่อสมเด็จพระบรมราชเจ้าพระองค์นั้นสวรรคตแล้ว เชิญพระพุทธรูปสำคัญลงไปประดิษฐานไว้ในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม พระที่นั่งพุทไธสวรรย์ใช้เป็นที่ตั้งพระโรง แลได้ตั้งพระศพสมเด็จพระบรมราชเจ้ามหาเสนานุรักษ์ ในรัชกาลที่ ๒ จนถึงรัชกาลที่ ๕ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงโปรดให้เชิญพระพุทธรูปสำคัญกลับขึ้นไปประดิษฐานไว้ในพระที่นั่งพุทไธสวรรย์อย่างเดิม

สิ่งสำคัญอยู่ที่พระที่นั่งองค์นี้คือ

๑ รูปพระนารายณ์ทรงขม อยู่ที่ยกพระที่นั่งคชกรรมประเวศข้างตอนหน้า เป็นของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชดำริให้หล่อขึ้น เดิมกระว้างไปตั้งที่หน้าตำหนักพระราชวังบ้านปืนเมืองเพชรบุรี แต่การสร้างค้างอยู่เมื่อสิ้นรัชกาลที่ ๕

๒ ระฆังใหญ่ตั้งไว้บนศาลา ระฆังใบนี้ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดฯ ให้หล่อขึ้นสำหรับตีทุ้มโมงที่โรงนาฬิการิมประตูเทวาพิทักษ์ เมื่อเสด็จประทับอยู่ ณ พระอภิเนาวนิเวศน์

๓ พระพุทธสิหิงค์ พระพุทธรูปอันทรงพระนามพระพุทธสิหิงค์นี้
 เรื่องตำนานมีอยู่ว่า เติมพระเจ้ากรุงลังกาองค์ ๑ ทรงสร้างขึ้นไว้เมื่อก่อน
 พ.ศ. ๑๘๐๐ พระเจ้านครศรีธรรมราชไปขอมาถวายสมเด็จพระร่วง (ราม
 คำแหง) พระเจ้ากรุงสุโขทัย ๆ ทรงปฏิบัติบูชามาหลายรัชกาล จนสมเด็จพระ
 พระบรมราชาธิราชที่ ๑ กรุงศรีอยุธยาได้เมืองสุโขทัยเป็นเมืองขึ้น จึง
 เชิญพระพุทธสิหิงค์ลงมาไว้ในกรุงศรีอยุธยา พระมเหสีคิตุยาบทุกขอ
 ให้พระยาญาติผู้เป็นบุตรไปไว้ณเมืองกำแพงเพชร พระยามหาพรหม
 เจ้าเมืองเชียงใหม่ยกกองทัพมาตีเมืองกำแพงเพชร พระยาญาติผู้
 ไม่ทันยอมเป็นไมตรี พระยามหาพรหมจึงขอพระพุทธสิหิงค์ไปไว้เมือง
 เชียงราย ต่อมาพระยามหาพรหมเกิดวิวาทกับพระเจ้าแสนเมืองมาเจ้า
 นครเชียงใหม่ผู้เป็นหลาน พระเจ้าแสนเมืองมายกกองทัพไปตีได้เมือง
 เชียงราย จึงเชิญพระพุทธสิหิงค์ลงมากับพระแก้วมรกตด้วยกัน พระ
 พุทธสิหิงค์อยู่มาในเมืองเชียงใหม่จนสมเด็จพระนารายณ์มหาราชเสด็จไป
 ตีเมืองเชียงใหม่ได้ เมื่อปี พ.ศ. ๒๒๐๕ จึงเชิญพระพุทธสิหิงค์
 ลงมากรุงศรีอยุธยา ประดิษฐานไว้ในวัดพระศรีสรรเพชญ์ พระ
 พุทธสิหิงค์อยู่ในกรุงศรีอยุธยาต่อมาตลอด ๑๐๕ ปี จนเสียพระนครแก่
 พม่าข้าศึก สมัยนั้นชาวเชียงใหม่ยังเป็นพวกพม่า จึงเชิญพระ
 พุทธสิหิงค์กลับไปไว้เมืองเชียงใหม่ ครั้นถึงรัชกาลที่ ๑ กรุงรัตนโกสินทร
 ไทยได้เมืองเชียงใหม่กลับมาเป็นของไทย แต่ในสมัยนั้นผู้คนร่อยหรอ
 ไม่พอจะตั้งรักษาเมืองเชียงใหม่ไว้ต่อสู้พม่าได้ ต้องทิ้งเมืองเชียงใหม่
 ให้อย่าง คงรักษาแต่เมืองนครลำปาง สมเด็จพระบวรราชเจ้ามหา

สุรัสวดี ทรงแสดงว่า พระพุทธเจ้าองค์ใดเคยเป็นพระพุทธรูป
สำคัญในกรุงศรีอยุธยา โดยมีตำนานตั้งแต่ลงมา จึงได้โปรดให้
เชิญลงมากรุงเทพฯ ๑ เมื่อปีเถาะ พ.ศ. ๒๓๓๘

๔ ลายเขียนภาพผนังภายในพระที่นั่งพุทไธสวรรย์ เป็นฝีมือ
เขียนในคราวเมื่อสร้างพระที่นั่งพุทไธสวรรย์ ยังมีได้แก้ไขเปลี่ยนแปลง
คงรักษาไว้ให้ชมฝีมือเขียนครั้งสมัยรัชกาลที่ ๓

๕ พระพุทธรูปยืนมีเรือนแก้วอยู่ข้างหลังบนบกพระพุทธรูปองค์
กล่าวกันว่าเป็นพระฉลองพระองค์เจ้าฟ้ากรมหลวงพิทักษ์มนตรีองค์ ๓
เจ้าฟ้ากรมขุนอิศราธิราชองค์ ๓ เคยจะประดิษฐานอยู่ที่ไหนหาปรากฏ
ไม่ พึ่งเชิญมาไว้พระราชวังบวร ๑ เมื่อครั้งพระบาทสมเด็จพระ
ปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

๖ พระพุทธรูปมารวิชัยแก้วผลึกของโบราณเดิมอยู่ในวัดพระศรี
รัตนศาสดาราม พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเลือก
พระราชทานสมเด็จพระอนาธิราช พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว
โปรดให้ มีพิธีแห่เชิญมาไว้ในพระราชวังบวร ๑ เมื่อปีฉลู พ.ศ. ๒๓๙๖
ประดิษฐานไว้อย่างเช่นพระพุทธรูปยวดีในพระบรมราชวัง

๗ พระนาคแลพระพุทธรูปหล่อกันนั้น เป็นฝีมือช่างสมัย
เชียงแสน พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงได้มาจากเมือง
พระยาครวเสด็จพระราชดำเนินโดยมณฑลฝ่ายเหนือ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๘
พระราชทานให้มาไว้ในพิพิธภัณฑสถาน

๑ ขันหน้าหนึ่งกระบอเผือกขิง

แล้วตอกกรากกรัง

กระทบกระทุ่มทานทน

กีก้องกาหล

๑ ส่งเสียงนฤโหมศำณ

อรินพรันผันหนี

เป็นความชอบมี

๑ มาถวายสมเด็จนฤบถิ

ก็ชอบพระราชหฤทัย

อมรินทร์วินิจัย

๑ ให้ตั้งที่พระที่นั่งใน

วางสำหรับรับรับรอง

เพียงผ้าปกกระพอง

๑ หลังก่อธลัถลายทอง

คเชนทรวังรนา

วันราชวรประชา

๑ แล้วพระคำรให้ทวิตา

อันเกิดคคัลลาลเป็น

คัยแคนเคื่องเชิญ

๑ ผู้ว่ามีรัชคัยเย็น

บลุบแล้วอลวล

คุดังท่าฝน

๑ วังเริ่มวิราชกมล

บันทาลระคัยอัน

ยกไชยเกวี่

๑ ครันวันศุภฤกษ์ยามกั

ไปตั้งที่ทิมกรมวัง

ผู้เฝ้าคอยหวัง

๑ รัวรอบกรอขลวคยานยัง

ประจำทิวาราตรี

๑๕ เบื้องบนเพดานทฤษฎี

เควตสธาทธากา

๑๖ นายช่างอภิมหารัณ

แลเรื่องอวามงามตร

๑๗ ภาณลินพวงทวงทอกทุ

ระเบียบบรรยายบรรจง

๑๘ แขนงทางกลางตั้งกลองตรง

ขพานลของขงโย

๑๙ พระปราชญ์พรราชเรืองไสย

เกรียนวอยขอยนาม

๒๐ ผิดถักรรการทำความ

คดีผู้ใดโดย

๒๑ ให้ทุ้มทั้งราชเกร

ต่างร้องถวายฎีกา

๒๒ ศกรวารวันยกกลองมา

แลเคอนักหักงวบกัณ

๒๓ ลุลลศักรราชนัยพัน

เป็นเศษไต่เก้ายระกา

๒๔ สามคำชนเจตรมาศา

พระยักษสืบทามคำรคม

ฉัตรสามชั้นตรี

โหมคเหมือนมามา

ห้อยกับกำ

ยังบนพื้นผ

สมญาวิจิณ

ยังขทบมีตาม

ถ้วนตรีวาร

แรมหกคำตรา

ร้อยเก้าสิบ

ภักทรบพมาศกา

๗4๐๓๕

ห้าม
นำออกนอกห้อง๑ ยันดาข้าราชทุกกรม
ถือนำพระพิมพ์นักษัตร

ถวายกระป๋นม

๑ กำหนดขึ้นหนึ่งสองครา
ประเพณีสืบสาเกต

ตามราชบุร

๑ ครั้นสามโมงย้ายยักกล
พระครูผู้ใหญ่เป็นประธาน

ให้ชุมนุมสามนต์

๑ ลูกขุนชนศาลเจ้าศาล
ที่พระตำราจรแปดนาย

นายเวรตระลาการ

๑ กรมวังสั่งให้ส่งหมาย
รู้ทั่วพรตพรหมจรรย์

บอกพรหมณ์ร่วมสาย

๑ มาอ่านคฤหาสน์
นุสาสน์พระราชพิธี

สังเวทเวณ

๑ พระมหाराชครีบทิ
ประกอบทุกสิ่งสัพเพชญ์

แต่งตั้งบายศรี

๑ นานาผลผลาอาเกียรณ์
สุคนธรสการ

ชิงเทียนรูปเทียน

๑ เชิญเทพชุมนุมสมพร
ประเสริฐประสิทธิวิทยา

เทวองค์คิคร

๑ คู่มกรองกลองไชยราชา
เผด็จกัณทรชน

จักกับทุกขา

002354

14.ก.ย.2530

๑	ครูเจ้าทวิโชตม์ชาญกล	สังข์ใส่อุทกมนต์
	ไปโสรงไปสรงเภา	
๑	บุณเฒ่าเฉลิมศักดิ์โสภี	มุลิตามาลี
	ประทับประทาลาวรรณ	
๑	เสร์กัษย์เทียนไชยโยกควัน	เข้าสังข์สำคัญ
	บันฑาลเวงสยสถาน	ฯ

โรงราชรถ

สิ่งสำคัญในโรงราชรถ คือ

- ๑ พระมหาพิชัยราชรถ องค์ใหญ่ทางคันใต้ สำหรับทรงพระบรมศพพระราชอิบตี
- ๒ เวชยันต์ราชรถพระที่นั่งขององค์ใหญ่ทางคันเหนือ สำหรับทรงพระศพสมเด็จพระบรมวงศ์ซึ่งทรงพระยศสูงศักดิ์
- ๓ ราชรถขนาดเล็กอีก ๓ องค์นั้น เป็นรถสมเด็จพระสังฆราช อานพระคัมภีร์นำพระบรมศพองค์ ๑ เป็นรถพระบรมวงศานุวงศ์ทรงโยงพระบรมศพองค์ ๑ เป็นรถสำหรับพระบรมวงศานุวงศ์ ทรงไปรยนำพระบรมศพองค์ ๑
- ๔ ราชรถน้อย ๒ หลังเป็นรถโถง สำหรับทรงพระศพพระบรมวงศ์ผู้ใหญ่
- ๕ เก่งเรือพระที่นั่งของกรมพระราชวัง
- ๖ เกวียน สำหรับเชิญพระบรมศพขึ้นลงราชรถ

พระที่นั่งอิศราวินิจฉัย

ทรงทศสร้างพระที่นั่งองค์นี้ เมื่อในรัชกาลที่ ๑ แลที่ ๒ เป็นชาลาที่
เผ้ากรมพระราชวังบวร ๆ เสกตั้งออกมุขเด็จ เรียกกันว่า “ทิมมหารวงศ์”
เพราะมีทิมล้อมสามด้าน แลทิมนั้นเป็นที่ประชุมราชบัณฑิตแปลหนังสือ
เรื่องมหาวงศ์พงศาวดารลังกา ครั้นถึงรัชกาลที่ ๓ สมเด็จพระบรมราช
เจ้ามหาจักรีพิบูลย์เสวย ทรงสร้างท้องพระโรงเรียกว่าพระที่นั่งอิศรา
วินิจฉัย แลเป็นที่ประดิษฐานพระศพกรมพระราชวังบวร ๆ กับทั้ง
พระบาทสมเด็จพระที่นั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวแต่เดิมมา เมื่อย้ายพิพิธภัณฑสถาน
มาตั้งในพระราชวังบวร ๆ ก็มิใช่พระที่นั่งอิศราวินิจฉัยเป็นคลัง พึง
ซ่อมเป็นที่แต่งตั้งของพิพิธภัณฑสถานในคราวนี้

สิ่งสำคัญในพระที่นั่งอิศราวินิจฉัย

๑ ที่เคลือบหน้ามีศิระนาคราช ๑ ฝีมือช่างครึ่งสมัยสุโขทัย
ได้มาจากวัดราชโอรส สันนิฐานว่าพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
จะทรงได้มาจากเมืองสุโขทัย แต่เมื่อยังทรงผนวชแล้วถวายพระบาท
สมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

๒ ที่ในพระที่นั่งอิศราวินิจฉัย ทรงที่สุตข้างคานตะวันตก มีพระ
ที่นั่งบุษบกมาลาของเดิมยังคงอยู่องค์ ๑ พระที่นั่งบุษบกมาลาองค์
เป็นของสมเด็จพระบรมราชเจ้ามหาสุรสิงหนาท ทรงสร้างเมื่อในรัชกาล
ที่ ๑ ทรงตั้งนั้นเป็นมุขเด็จพระวิมานเดิม ส่วนสิ่งของที่จัดตั้งใน

พิพิธภัณฑสถานตอนพระที่นั่งอิศราวินิจฉัย ล้วนเครื่องสัมฤทธิ์แลโลหะ
ของโบราณ แลสิ่งของที่กินน คือ

ก ที่ริมเสาในประธานจัดตั้งเทวรูปขนาดใหญ่ เทวรูปเหล่านี้
เป็นของสร้างที่กรุงสุโขทัย ครึ่งพระร่วงก็มี สร้างครึ่งกรุงศรีอยุธยาก็มี
เป็นฝีมือช่างไทยทั้งนั้น ไม่มีที่ไหนเหมือน

ข ในตู้กระจกใบย่อมๆ ตั้งตรงกลางพระที่นั่ง ล้วนเครื่อง
สัมฤทธิ์โบราณ เป็นฝีมือซ่อมเป็นพัน

ค ทางเฉลียงตั้งตู้ช่องละ ๒ ใบ ไว้พระพุทธรูป รูปพระโพธิสัตว์
แลเทวรูปของโบราณอันหล่อด้วยโลหะเรียงตามสมัยโดยลำดับ นับแต่
เฉลียงที่ใกล้ข้างกำแพงหน้าวังประตักนิลไป เป็นของสร้างครึ่งสมัย
ทวารวดี สมัยศรีวิชัย สมัยลพบุรี สมัยเชียงแสน สมัยสุโขทัย
สมัยกรุงศรีอยุธยา สมัยรัตนโกสินทร แลสิ่งของที่สร้างมาแต่ต่าง
ประเทศ

ฅ ที่ริมพระที่นั่งมุขยกมาลาข้างใต้ พระเคี้ยวพระพุทธรูป เมือง
กำแพงเพชร พระเคี้ยวพระพุทธรูปมาแต่วัดพระศรีสรรเพชญ์ จังหวัด
พระนครศรีอยุธยา รอยพระพุทธรูปบาทหล่อทองสัมฤทธิ์ ครึ่งกรุงสุโขทัย
ตรงกลางรูปโคศุภราช เติมอยู่ที่วัดพระพุทธรูป ข้างเหนือพระเคี้ยว
พระพุทธรูปแสนแล้ว มาแต่วัดยางทองเมืองเชียงใหม่

มุขกระสัน

ห้องระหว่างพระที่นั่งอิศราวินิจฉัยกับพระวิมาน จัดตั้งเครื่องศิลา
ของโบราณ

ระกุ่มหลัง ๓ สำหรับประทับในระกุ่มหนาวหลัง ๓ ปราสาทซึ่งสร้าง
 ๓ องค์ในกรุงศรีอยุธยา แลหมู่พระราชมนต์เขี้ยวในพระบรมมหาราชวัง
 กรุงเทพ ๑ ๓ หมู่ ก็เนื่องมาแต่ตำราที่กล่าวนี้ ลดส่วนลงมาจน
 ถึงพระวิมานในหมู่เดิวก่สร้างเป็น ๓ หลัง เช่นที่สมเด็จพระบรมราชเจ้า
 มหาสุรสิงหนาททรงสร้างในพระราชวังบวร ๑ นี้ สำหรับประทับตามระกุ่ม
 กาล หลังใต้เรียกว่า “พระที่นั่งวันรัตพิมาน” หลังกลางเรียกว่า
 “พระที่นั่งวายุสถานอมเรศ” หลังเหนือเรียกว่า “พระที่นั่งพรหม
 เมศธาดา” (เดิมเห็นจะชื่ออย่างอื่น) แล้วทรงสร้างมุขเชื่อมพระ
 วิมาน ๓ หลัง ต่อกันเป็น ๖ มุข ใช้จัดเป็นพิพิธภัณฑ์สถานในคราวนี้
 ทั้งพระวิมาน ๓ หลังแลมุขทั้งปวง

พระที่นั่งภูมิขมณเฑียร

ห้องมุขนี้เป็นมุขหน้าจัดตั้งเครื่องราชยานต่าง ๆ มีสิ่งสำคัญ คือ

๑ พระที่นั่งราเชนทรยาน สำหรับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
 ทรงในจารพระราชพิธีบรมราชาภิเษก

๒ พระที่นั่งพุดตาล สำหรับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรง
 เลียบพระนคร แลเสด็จกระบวรพยุหยาตรา

๓ พระราชยาน ทรงเวลาเสด็จกระบวรราชโดยปรกติ

๔ สัปคับช้างพระที่นั่ง แลสัปคับช้างพระประเทียบ

๕ พระที่นั่งกาญจนาฉัตรสำหรับทรงพระชัย

๖ สัปคับงาช้าง พระเจ้าเชียงใหม่ถวายพระบาทสมเด็จพระ
 จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

๗ วอสมเจ้าพระมหาสมณะ

๘ สัปคัมภัก (สันนิฐานว่า เติมเห็นจะเป็นของเจ้าอนุ
เวียงจันทน์) ปรากฏว่าเจ้าจันทร์เทพประภาคุณ เจ้าเมืองมุกดาหาร
(เป็นหลานเจ้าอนุเวียงจันทน์) ให้เจ้าพระยาภูธราภัย สมุหนายก ใน
รัชกาลที่ ๔ ใช้สำหรับเกียรติยศท่านมาจนตลอดอายุ

๙ ที่ผนังภาพพระราชพงศาวดารชุดเดียว กับที่ติดผนังพระที่นั่ง
วายุสถานอมระเวศ

พระที่นั่งทักษิณามิตร

ในห้องนี้จัดไว้เครื่องเล่นต่าง ๆ เป็นต้นแต่ โขน หุ่น ละคอน หุ่น
เครื่องกีฬาแลเครื่องการพนันเคยเล่นในประเทศนี้ เป็นสิ่งสำคัญ คือ

๑ หน้าหุ่นของหลวง เป็นฝีมือช่างที่มีชื่อเสียงสร้างในสมัยครั้ง
รัชกาลที่ ๒ เป็นพน สร้างเพิ่มเติมในรัชกาลที่ ๔ บ้าง แต่น้อย

๒ หุ่นจีนแลหุ่นไทย เป็นของกรมพระราชวังบวรวิชัยชาญ ทรง
ประติมากรรมทำขึ้น

๓ หวีโขนแลชฎารัตนเกลา ฝีมือเจ้าพระยามหินทรศักดิ์ธำรง คิด
สร้างขึ้นเมื่อ ๒๓ ปี ของหลวงสร้างในรัชกาลที่ ๖ สำหรับละคอนผู้มี
บันดาศักดิ์เล่น

๔ หนังสือฉบับสำหรับเล่นกลางวัน

๕ ยี่ต่าง ๆ สำหรับใช้ในโรงบ่อนครั้งยังมีบ่อนเบี้ย

พระที่นั่งบุรพาภิรมย์

สมเด็จพระบรมราชเจ้ามหาสุรสิงหนาท เสด็จสวรรคตในห้องนี้
 เที่ยวนอนจนกระทั่งไคร่รุ่งคนต่าง ๆ พระที่นั่งบุรพาภิรมย์ กับพระที่นั่ง
 ทักขิณภิรมย์ ๒ องค์นั้น มียกพื้นสูงทางด้านตะวันออก และมียกพื้น
 ตรงมุมทั้ง ๒ ห้องติดกับมุขนั้น ด้วยเมื่อสมเด็จพระบรมราชเจ้ามหา
 ศักดิ์พลเสด็จเป็นกรมพระราชวังบวร ฯ หาเสด็จขึ้นไปประทับบนพระ
 วิมานไม้ ประทับอยู่แต่ที่มุขทั้ง ๒ นี้ ยกพื้นที่ตรงมุมเป็นห้องสรง
 ข้าง ๑ ห้องลงข้างคนข้าง ๑

พระที่นั่งวายุสถานอมะเรศ

พระวิมานองค์นี้เป็นหลังใหญ่กว่าเพื่อนอยู่กลาง สมเด็จพระบรม
 ราชเจ้ามหาเสนาณรงค์ เสด็จประทับแลสวรรคตในพระวิมานหลังนี้
 ต่อมา (จะเป็นในรัชกาลที่ ๓ หรือรัชกาลที่ ๔ ไม่ทราบแน่) เป็นที่
 ประทับฐานพระอุทุมม์สมเด็จพระบรมราชเจ้า ฯ อยู่จนเชิญไปไว้ในวิหาร
 พระธาตุ ที่ในวัดพระศรีรัตนศาสดารามเมื่อในรัชกาลที่ ๖ สิ่งสำคัญ
 ของพิพิธภัณฑสถานซึ่งประดิษฐานไว้ในพระที่นั่งวายุสถานอมะเรศ คือ

๑ พระบรมรูปพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พิมพ์
 จำลองจากพระบรมรูปหล่อ ซึ่งประดิษฐานไว้ในปราสาทพระเทพบิดร
 ยี่สิบ พระบรมรูปองค์จำลองเมืองาวพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระ
 จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ประดิษฐานไว้ในมุขยกมุขใต้พระมหาปราสาท
 สำหรับราษฎรสักการะผู้ที่ถวายพระราชกุศลสนองพระเดชพระคุณ

ฐาน^๑ทองพระบรมรูป เป็นแท่นของโบราณ^๒ฝีมือสร้างครั้งสมัย
กรุงศรีอยุธยา ไค้มาแต่เมืองไชยา

๒ เก้าอี้^๓โอรน กรมพระราชวังบวรวิชัยชาญทรงสร้างขึ้นในชั้น
แรกใช้ธรรมเนียมยื่น^๔เฝ้า เมื่อ^๕ประกา พ.ศ. ๒๔๓๖ มีอยู่ในพระราชวัง
บวร ๑ ๒ ตัว จะ^๖ได้ใช้ในการอย่างใดหาทราบไม่

๓ พระแท่นเสด็จออกขุนนางโดยปรกติ ของพระบาทสมเด็จพระ
พระ^๗บันเกล้าเจ้าอยู่หัว สัน^๘นิฐานว่าแต่เดิมพระแท่น^๙เช่นนี้มีแต่ในพระ
ราชวังหลวง พัง^{๑๐}สร้างสำหรับพระเกียรติยศพระบาทสมเด็จพระ^{๑๑}พระ^{๑๒}บันเกล้า
เจ้าอยู่หัวในรัชกาลที่ ๔

๔ ช่องผนังสองข้าง ตั้งราชบัลลังก์^{๑๓}ประทับเสด็จออก^{๑๔}เต็มยศ
เป็นของสร้างในรัชกาลที่ ๕ องค์ ๑ พระที่นั่ง^{๑๕}ประพาสโถง สำหรับทรง
ข้างพระที่นั่งองค์ ๑

๕ ตรงกลาง พระแท่น^{๑๖}เศวตฉัตรสำหรับพระเกียรติยศพระบาท
สมเด็จพระ^{๑๗}พระ^{๑๘}บันเกล้าเจ้าอยู่หัว เดิมมีเศวตฉัตร ๗ ชั้น แลตั้งอยู่^{๑๙}ที่พระ^{๒๐}ที่นั่ง
อิศราวินิจฉัย

๖ ตรงช่องผนังสองข้าง ข้างหนึ่ง^{๒๑}บมบก ๕ บ่อสำหรับ^{๒๒}ตั้งพระ^{๒๓}อิฐ
เป็นของสร้างครั้งรัชกาลที่ ๔ ข้างหนึ่ง^{๒๔}พระ^{๒๕}เก้าอี้^{๒๖}ของพระบาทสมเด็จพระ
พระพุทธ^{๒๗}ยอดฟ้า^{๒๘}ฟ้า^{๒๙}โลกองค์ ๑ ของสมเด็จพระ^{๓๐}พระ^{๓๑}บวรราช^{๓๒}เจ้า^{๓๓}มหา^{๓๔}สุ^{๓๕}ริ^{๓๖}
หนาทองค์ ๑ สำหรับ^{๓๗}เชิญตามเสด็จ^{๓๘}ประพาส (เข้าใจว่าตลอดจนเวลา
เสด็จ^{๓๙}การสงครามด้วย)

๗ บุษบก ๓ ยอดเป็นฝั่มเฝ้าครั้งรัชกาลที่ ๑ หรือรัชกาลที่ ๒
 ยอดมีพรมพักตร์แลเป็นฉัตรผัดกับบุษบกอื่น ๆ บุษบกนี้องค์กลางเป็นที่
 ประดิษฐานพระอิฐสมเด็จพระบรมราชเจ้ามหาสุรสิงหนาท องค์เห็นเป็น
 ที่ประดิษฐานพระอิฐสมเด็จพระบรมราชเจ้ามหาเสนาณรงค์ องค์ใต้เป็นที่
 ประดิษฐานพระอิฐสมเด็จพระบรมราชเจ้ามหาศกทิพลเสพย์ แต่ว่าชั้น
 เติมบุษบกนี้เห็นจะตั้งอยู่ที่พระที่นั่งพรมเมศธาดา ฟังย้ายมาไว้พระที่นั่ง
 วายุสถานอมะเรศ ทั้งพระอิฐ ๓ พระองค์ก็กล่าวมาเมื่อในรัชกาลที่ ๔

๘ ทรงข่งฉนวนกันสากข้างหลัง ข้างเหนือพระแท่นของพระเจ้า
 กรุงธนบุรี ได้มาจากเมืองแกลง ข้างใต้พระแท่นของกรมพระราชวัง
 บวรวิชัยชาญ

๙ เครื่องสูงที่ทรงรายในพระที่นั่งวายุสถานอมะเรศ เป็นเครื่องสูง
 สำหรับพระเกียรติยศกรมพระราชวังบวร ฯ

๑๐ ที่ผนังทั้ง ๔ ด้าน รูปภาพเรื่องพระราชพงศาวดารซึ่งพระบาท
 สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริห์เลือกเรื่องแล้วให้
 เขียนขึ้น แลทรงขอแรงกวให้รับแต่งโคลงสำหรับติดกรอบบอกเรื่องรูป
 เมื่อขกญ พ.ศ. ๒๔๓๐ รูปชุดนี้เดิมติดประคบบไว้ที่พระที่นั่งอมรินท
 วิณิจฉัยส่วน ๑ (ซึ่งส่งมารักษาไว้ในพิพิธภัณฑสถาน) อีกส่วน ๑
 ยังติดประคบบอยู่ที่พระที่นั่งวโรภาสพิมาน ณพระราชวังบางปิ่น

พระที่นั่งปริศนากงคะมิช

ห้องมุขหลังพระที่นั่งวายุสถานอมะเรศ จัดพิพิธภัณฑสถานส่วน
 เครื่องสรรพยุทธ มีสิ่งสำคัญ คือ

๑ ช้างผูกเครื่องพระคชาธาร

๒ ในตู้ใหญ่ริมผนังพระที่นั่งวายุสถานอมะเรศ ไว้อาวุธโบราณ
ต่าง ๆ

๓ หุ่นม้าผูกเครื่องม้าทรงของพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว

๔ กลองหน้าลงบันได ทั้งไว้ตรงมุมทางคานเหนือ เป็นกลอง
อินทเทวี ของกรมพระราชวังบวร ฯ

๕ กลอง ๓ ในเกดั่งไว้ทางมุมข้างใต้เก็บอยู่ที่หอกลองสำหรับ
พระนคร ที่หน้าวัดพระเชตุพนมาแต่รัชกาลที่ ๑ ใบใหญ่อยู่ใน
หอกลองชั้นต้นชื่อว่า “ย่าแสงสุศรี” สำหรับตีเวลาพระอาทิตย์
ขึ้นแลพระอาทิตย์ตก (เป็นสัญญาณให้เข้กแลเปิดประตูเมืองตามประเพณี
โบราณ) ใบกลางอยู่ในหอกลองชั้นกลาง ชื่อว่า “อัคคีพิณาศ”
สำหรับตีเมื่อเกิดเพลิงไหม้ (เป็นสัญญาณเรียกคนให้ไปช่วยดับเพลิง)
ใบเล็กอยู่ในหอกลองชั้นสูงสุด ชื่อว่า “พิณาวุโรรี” สำหรับตีเมื่อ
เกิดศึก (เป็นสัญญาณเรียกรวบรวมให้เตรียมรักษาหน้าที่ป้องกันพระนคร)

พระที่นั่งอุตราภิมุข

ในมุขห้องนี้ไว้เครื่องเล่นต่าง ๆ มีเสื้อผ้าของโบราณหลายอย่าง
คือผ้ามลายู ผ้าลาว ผ้ากระเหรี่ยง ผ้าเขมร ผ้าไทย สิ่งสำคัญ คือ

๑ ฉลองพระองค์ครุยทรงทองของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงนคร
ราชสีมาในรัชกาลที่ ๕

๒ ลอมพอกพระยาอินทสิงห์

พระที่นั่งปัจฉิมาภิมุข

ในมุขห้องนี้ไว้วัดต่าง ๆ อันเนื่องด้วยข้างสำคัญ แลเครื่องราช
บรรณาการ แลเครื่องเนื่องด้วยตำนานการสร้างรถไฟในประเทศไทย
แลเงินตราต่าง ๆ แต่โบราณมา สิ่งสำคัญคือ

๑. งามข้างพระยาปราบไตรจักร (พลายหอม) รัชกาลที่ ๔
แลงามข้างพลายชุมพของวังหน้า

๒. รถไฟแลลูกโลกบรรณาการพระนางกวิณวิกตอเรียถวายพระบาท
สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

๓. พระแสงพลั่วพระแสงเสียมรถเข็นดิน แลหมอนคราวใช้รถไฟ
สายนครราชสีมา

๔. รูปจำลองเรือพระที่นั่งมหาจักรีลำที่ ๒

๕. รูปกระโจมไฟเงินของสมเด็จพระเจ้าพระยา ฯ

๖. รูปศิลาอ่อน ๒ รูป ว่าเป็นรูปนักบุญเซนต์ปอลรูป ๑ รูปหญิง
ในพระราชสำนักของพระเจ้าแผ่นดินฝรั่งเศสแต่โบราณรูป ๑ รูปศิลา
๒ รูปนี้ เก็บตั้งอยู่ข้างบันไดประตูกลางข้างหน้าพระอุโบสถวัดพระศรี
รัตนศาสดาราม

มุขเตี้ยด้านตะวันตก

ที่มุขเตี้ยนี้ไว้เครื่องไม้จำหลักของโบราณ มีสิ่งสำคัญคือ

๑. อรรมาสน์ยอดของโบราณ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวใน
รัชกาลปัจจุบันพระราชทานแก่พิพิธภัณฑ์สถาน ฯ

๒ สักเค็ด คือเคียงพระสวทไถ้มาจากวัดใหญ่เมืองเพ็ชรบุรี เป็น
ของใช้คักยธรรมาสน์

๓ หัวเรือเหรา เกมเป็นของพระราชวังหลวงลำ ๓ พระราชวัง
บวร ๑ ลำ ๓ เป็นฝีมือสร้างในรัชกาลที่ ๓

๔ หัวแลท่ายเรือพระที่นั่งรัตนคิลก สร้างครั้งรัชกาลที่ ๓

๕ หัวเรือพระที่นั่งนารายณ์ทรงสุบรรณ เรือลำนี้สร้างในรัชกาล
ที่ ๓ เกมนี้แต่รูปครุฑ ชื่อว่าเรือมงคลสุบรรณ ครั้นถึงรัชกาลที่ ๔
พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสร้างรูปพระนารายณ์เพิ่มขึ้น
เปลี่ยนชื่อเป็นเรือนารายณ์ทรงสุบรรณ

เรือพระที่นั่งที่กล่าวมานี้ ลำเรือไม่ผูกหมกแล้ว จึงเก็บแต่ศีรษะมา
รักษาไว้ในพิพิธภัณฑสถาน

พระที่นั่งวสันตดิถีพิมาน

เป็นพระวิมานหลังใต้ เมื่อทำการบวราชภิเษกพระบาทสมเด็จพระ
พระบรมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จเฉลิมพระราชสมณเศียรในพระที่นั่งองค์นี้
(ก่อนมาหรือภายหลังก็เห็นจะเฉลิมพระราชสมณเศียรในพระที่นั่งองค์นี้
เหมือนกัน) จัดพิพิธภัณฑสถานไว้เครื่องทำหนักที่ประทับ มีสิ่งสำคัญ คือ

๑ พระแท่นบรรทม ไถ้มาจากวัดอรุณ ๑ พระแท่นองค์นี้ถอดทอง
เก็บอยู่ที่วัดอรุณ ๑ เกมอยู่บนกุฏิเจ้าอาวาส แล้วเขาลงมาไว้ที่การเบียด
ข้าง ทั้งอยู่ที่กุฏิพระข้าง ไม่มีผู้ใดทราบบอกไถ้มาแต่ไหน หรือไถ้มา
แต่เมื่อไร แลไม่มีใครเคยเห็นคุมตั้งเดิมที่

สันนิฐานว่าพระแท่นองค์นี้เห็นจะเป็นพระแท่นของ สมเด็จพระศรี
 สรีเยนทราบรมราชินี เมื่อเสด็จประทับอยู่ที่พระราชวังเดิม เสด็จสวรรคต
 ในรัชกาลที่ ๓ เมื่อขวอก พ.ศ. ๒๓๗๘ เมื่อสวรรคตแล้วพระบาทสมเด็จพระ
 พระชนเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดให้หรือพระตำหนักแดงองค์ที่ประทับ
 ไปสร้างถวายเป็นกุฏิเจ้าอาวาสวัดโมลีโลก ต่อมาพระบาทสมเด็จพระ
 พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสร้างกุฏิอีก แลหาอกุฏิพระตำหนักนั้นไป
 ยกลูกเป็นกุฏิเจ้าอาวาสวัดเขมาภิรตาราม อันเป็นวัดของสมเด็จพระศรี
 สรีเยนทร์ ๑ ยังปรากฏอยู่จนทุกวันนี้ พระแท่นองค์นี้ พระบาทสมเด็จพระ
 พระชนเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็เห็นจะทรงอุทิศถวายวัดอรุณ ๑ แต่ใหญ่โตเกิน
 กว่าสมณบริโภค จึงมิได้คุมขนทงอยู่ราว ๘๐ ปี จนตัวไม้ชำรุดแลหาย
 ไปเสียบ้าง

๒ เครื่องเล่นของสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชเจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ

๓ ภาชนะทองเหลืองซึ่งทำเป็นเครื่องใช้สอยของไทยแต่โบราณ
 ที่รวบรวมไว้ในทันตเหมือนจะดีกว่าบ้านคามิโทโนะ ๑ หมก

๔ ภาชนะเงินแลเครื่องถม

๕ ท่อน้ำรูปภาพเรื่องรามเกียรติ์ อีเหนา พระอภัย แลรูปภาพ
 นิทานเรื่องอัสย

ที่ห้องมขเชิงบันไดพระที่นั่งระตีสันตะพิมาน้านคว้นออกไว้เครื่องดิน
 เเผอิฐกระเบื้องแลท่อน้ำของโบราณ

๑ อิฐครึ่งพระปฐมเจดีย์มีจารึกภาษาสังสกฤตเขมมา

๒ กระเบื้องครึ่งพระนครศรีอยุธยา

๓ ท่อน้ำเจ้าพระยาวิชาเยนทร์

ที่ห้องมุขเชิงบันไดพระที่นั่งวสันตพิมานด้านตะวันตก

๑ กลุ่มสโทยักษ์ขนาดใหญ่แลหัวเม็ดเคลือบ

๒ เครื่องถ้วยชามสังกโลก

ชั้นล่างพระที่นั่งวสันตพิมาน

๓ เครื่องโถงแลถ้วยชามน้ำทองลายอย่าง น้ำทองกระบวนจีน

เบญจรงค์ลายอย่าง เบญจรงค์ลายเลียน เครื่องสีลายอย่าง เครื่องสี
กระบวนจีน

๒ กลุ่มขอมแลสโทยักษ์

๓ เครื่องสังกโลก ครั้งแผ่นดินรัชชันแรกที่พวกจีนเข้ามาทำ

ถ้วยชามในเมืองไทย

๔ สิ่งสังกโลก แลยักษ์สังกโลก

พระที่นั่งพรหมเมศธาดา

พระวิมานหลังนี้ สันนิฐานว่าเดิมเห็นจะใช้เป็นหอพระ แล้วเป็น
ที่ประดิษฐานพระอุรังคัมเด็จพระบรมราชเจ้ามหาสุรสิงหนาท ด้วยไม่
ปรากฏในเรื่องพงศาวดารว่าใช้การอื่น มาจนถึงครั้งพระบาทสมเด็จพระ
บรมโกศเจ้าอยู่หัว (เมื่อเชิญพระอุรังคัมภ์พระที่นั่งวายุสถานอมะเรศจึง)
ใช้เป็นคลังเก็บของ พิพิธภัณฑสถานซึ่งจัดตั้งในพระวิมานหลังนี้ เป็น
เครื่องประดับพระศาสนาเป็นพน คือ

๑ เครื่องประดับมุกต่าง ๆ

๒ ธรรมาสันประดับมุกด้วยเบญจกัณฑ์ซึ่งเดิมเป็นพนกระบอกกันยา
ของสมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์

๓ ภาชนะถนอมยศต่าง ๆ เครื่องยศพระสงฆ์

๔ โคมเวียนครั้งรัชกาลที่ ๒ สำหรับตั้งเครื่องบูชาเวลามหาคัน
มหาชาติ

๕ เครื่องงา ในเรื่องงานมีสิ่งสำคัญคือกลองพระสุพรรณบัตร
สมเด็จพระสังฆราชอยู่ใบ ๑

๖ พันท้ามงา เป็นของพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว
ทรงถือนมทองผนวช พัดเล่นในเดิมอยู่ที่วัดบวรนิเวศ เมื่อพระบาท
สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แลสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้าม
หาวชิรุณหิศ ทรงผนวชเป็นสามเณรได้ทรงถือนม ๒ พระองค์

๗ พัตยศพระบรมวงศ์แลพระอนุวงศ์เป็นพระราชาคณะทั้งฝ่ายคาม
วาสีแลธรรมาวาสี พัตยศสมเด็จพระสังฆราชพัตยศสมเด็จพระเจ้าคณะ
พัตยศเจ้าคณะรองตลอดลงไปจนพัตยศพระเปรียญ แลพัตยศอนุร
แต่ยังมีไม่ครบขริบรณทุกอย่าง

๘ พัตยศตราพระราชลัญจกรต่าง ๆ

मुखเชิงบันไดพระที่นั่งพระหมเมศธาดาทำนควนออก ไร่บ้านมุกต์
ซึ่งพระเจ้าบรมโกษฐ์กรุงศรีอยุธยา ทรงสร้างเป็นยานประคองกับกรม
พุทธอาราม ๑ ยานไม้จำหลัก เดิมเป็นยานประคองทางขึ้นปราสาทพระ
เทพมิตรในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ๒ คู่ ทวยวิหารหลวงวัดพระสิงห์
เมืองเชียงใหม่

พระที่นั่งบวรปริวรรต

ในพระที่นั่งองค์นี้จัดเครื่องเงินต่าง ๆ สิ่งสำคัญ คือ

๑ พระป้ายฉลองพระองค์กรมพระราชวังบวร ฯ

๒ พระป้ายถวายชัยมงคล

๓ พระแท่นเงินของพระบาทสมเด็จพระที่นั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

๔ รูปภาพเงินต่าง ๆ มีทั้งภาพคนภาพห้อง แลภาพบ้านเมือง

๕ โถะเกาเงินต่าง ๆ

พิพิธภัณฑสถานสำหรับพระนครซึ่งจัดขยายคราวนี้ เริ่มจัดจะให้
ไต่เข้กันมณฑลสมัยารเฉลิมพระชนมพรรษาในพ.ศ. ๒๔๖๘ การรวบรวม
รวมถึงของแถกระบวรที่จัดยังไม่ครบครันเรียบร้อยบริบูรณ์ทีเดียว อีก
ประการ ๑ สถานที่ต่าง ๆ ที่ไต่มาเป็นพิพิธภัณฑสถานชำรุดชดไชมอยู่
โดยมากเหลือกำลังที่จะซ่อมให้หมดได้ ในคราวนี้ จึงเลือกซ่อมแต่
ที่จำเป็นแลซ่อมแต่พอเป็นการไต่ นับว่ายังบกพร่องอยู่เป็นอันมาก ถึง
กระนั้นหวังว่าท่านทั้งหลายที่ไต่มาชมคงจะพอใจแลอนโมทนาในการที่
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไต่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้จัดพิพิธ
ภัณฑสถานขึ้นไต่อย่างนี้